

Om juridik

[Om juridik](#) - [Rättsordningen](#) - [Begrepp till introduktion](#) - [Personrätt](#) - [Hur hänvisar jag till lag?](#) - [ebook](#)

VAD är juridik

Juridik är läran om de **formella, bindande rättsregler** som gäller i ett samhälle och om hur dessa regler **tolkas och tillämpas** i praktiken.

Med bindande menas att reglerna är **sanktionerade** av staten, alltså att myndigheter och domstolar kan ingripa om någon bryter mot dem. Om man inte följer de formella rättsreglerna kan det alltså leda till "juridiska konsekvenser".

Juridikens uppgift är att reglera relationer mellan människor i många olika konstellationer. Blanda annat för att förebygga eventuella problem. Till exempel i följande uppsättningar:

- Privatpersoner sinsemellan: till exempel när du köper en vara eller ingår ett avtal med en vän.
- Privatpersoner och företag: till exempel när du är anställd eller handlar i en butik.
- Privatpersoner och det offentliga: till exempel i kontakten med myndigheter, polisen eller kommunen.

Sociala regler och formella regler

I vår vardag följer vi många regler, men de är inte alltid av samma typ.

Sociala regler

- Oskrivna och bygger på tradition, moral eller överenskommelser inom en grupp.

Exempel: att stå i kö, att inte prata med mat i munnen, att inte ljuga för sina vänner.

Om du bryter mot dessa "oskrivna" regler kan det leda till konsekvenser. Som att folk blir arga för att någon tränger sig i kön, eller att ens kompisar tar avstånd för att man har ljugit. Det som inte sker är att staten, genom myndigheter, bestraffar eller sanktionerar dessa regler. Du kan inte vända dig till en myndighet för att någon har pratat med mat i munnen.

Formella regler

- Nedskrivna och beslutade av en auktoritet (t.ex. riksdag, regering, myndighet).

Exempel: trafikregler, straffrätt, konsumentköplag.

Om man kör mot rött, misshandlar någon eller som konsument mottar en felaktig vara finns det formella regler som reglerar dessa situationer. Det kan leda till "juridiska" konsekvenser (böter eller fängelse om det är straff) eller att en domstol tvingar en butik att till exempel laga eller leverera en ny vara till konsument. En sådan dom är tvingande och parterna måste rätta sig efter den.

Reflektion:

Tänk på att samma handling kan styras av både sociala och formella regler. Exempel: Om du misshandlar någon bryter du mot en social norm ("man ska inte använda våld") och en formell regel (misshandelsbrott i brottsbalken).

Vad är en lag?

En **lag** är en rättsregel som beslutats av riksdagen och gäller för alla i samhället. Rättsregler formuleras ofta som bestämmelser om **rättigheter och skyldigheter** (lite mer om rättsregler hittar du nedan under "Hur").

Exempel på lagar:

- Äktenskapsbalken – reglerar äktenskap och skilsmässa.
- Skadeståndslagen – reglerar ersättning för skador.
- Konsumentköplagen – reglerar köp mellan konsument och företag.

Lag – beslutas av riksdagen. I samhället och gällande rättsordning finns det många fler exempel på rättsregler (mer om dessa längre fram).

Språket i juridiken

Ordet "lag" kan i vardagsspråk nog betyda "alla rättsregler i rättsordningen". Ett kännetecken för juridiken är att språket ofta är **precist och tekniskt**. Inom juridik betyder "lag" en sak, det syftar på en rättsregel som stiftats av riksdagen. Många ord och begrepp har en särskild juridisk betydelse som skiljer sig från vardagsspråket:

- "Saklig grund" i arbetsrätten betyder något mer precist än "bra anledning".
- "Fel i vara" i köprätten är en juridisk term som inte bara betyder att något är trasigt.

Varför är språket så exakt?

- För att undvika missförstånd.
- För att det ska vara tydligt vad lagen säger och hur den ska tillämpas.
- För att samma regel ska kunna användas på liknande sätt i olika situationer.

Fundera:

Varför tror du att det är viktigt att använda juridiska termer korrekt, även om de ibland kan kännas svåra?

VARFÖR finns juridiken?

Juridiken finns för att samhället ska fungera på ett **ordnat, rättvist och förutsägbart** sätt.

Utan gemensamma och bindande regler skulle konflikter lösas genom makt och våld, inte genom rättvisa och förnuft.

Nedan nämns några viktiga syften, utan att vara i någon särskild ordning:

Skydda människors rättigheter

- Lagar sätter gränser för vad staten och myndigheter får göra. Till exempel så måste myndigheter respektera medborgares yttrande- och demonstrationsfrihet (bland många andra rättigheter). Polisen måste därför, nästan aldrig, förbjuda demonstrationer.

Lösa konflikter på ett rättvist sätt

- Domstolar och andra rättsliga processer avgör tvister opartiskt. Till exempel kan en infekterad tvist om en obetald skuld få en opartisk bedömning i domstol.

Begränsa makt och förhindra missbruk

- Som medborgare har du rätt att veta vad det offentliga gör, därför har du rätt att enligt offentlighetsprincipen begära ut allmänna handlingar från allmänna förhandlingar. Den offentliga maktens utövning ska även ske proportionerligt och objektivt. Om du står åtalad för ett brott kan inte åklagare yrka på vilket straff som helst.

Skapa ordning och förutsägbarhet

- Vi vet vilka regler som gäller och kan planera våra liv och affärer.

Spegla och forma värderingar

- Lagar speglar ofta vad samhället tycker är rätt och fel, men kan också påverka hur vi beter oss. Till exempel var rökförbud på restauranger kontroversiellt när det kom, men efter en tid ändrades folks attityd och de flesta uppskattade lagstiftningen.

Utan bindande rättsregler

Föreställ dig att följande situationer inträffar och det inte finns några lagar:

- Du köper en mobil som inte fungerar och säljaren vägrar ta tillbaka den.
- Din granne tar din cykel och det finns ingen polis eller domstol att vända sig till.
- En myndighet häktar dig utan att tala om varför och du har ingen rätt att försvara dig.

Fundera:

- Vilka problem skulle uppstå om vi inte hade bindande rättsregler?
- Vilka av problemen rör relationer mellan privatpersoner och vilka handlar om statens makt?

HUR gör man juridik? - Juridisk metod

Att arbeta med juridik innebär att använda en metod för att lösa problem med hjälp av rättsregler.

Metoden består av fyra steg:

1. Identifiera problemet

- Vad är det juridiska problemet?
- Exempel: Har säljaren levererat varan i tid?

2. Hitta relevant regel

- Leta i rättskällorna: lag, förordning, praxis, förarbeten, doktrin, sedvänja.

3. Tolkningsarbete

- Jämför situationen med regelns ordalydelse.
- Rättsfakta ("om...") och rättsföljd ("...så").

4. Tillämpa regeln

- Dra slutsatsen: vad blir resultatet enligt lagen?

Exempel - Anders arbetsrättsliga problem

1. Anders och hans arbetsgivare har ett problem. Arbetsgivaren anser att Anders inte skött sitt jobb på sista tiden. Arbetsgivaren vill säga upp Anders, men Anders håller inte med.
2. I lag om anställningsskydd (LAS) finns regler för när uppsägning är ok. I 7 § går att läsa att uppsägning måste ha "saklig grund".
3. Vad innebär "saklig grund"? Saklig grund kan bland annat vara att arbetstagaren inte sköter sina arbetsuppgifter.
4. Om Anders inte har skött sina arbetsuppgifter på så sätt som avses i 7 § LAS kan det finnas saklig grund för uppsägning. Om vi dock bedömer situationen som så att Anders inte har misskött sina arbetsuppgifter till den grad som krävs för "saklig grund", då kan vi inte säga upp Anders.

Rättsreglers uppbyggnad

De flesta rättsregler är **handlingsregler** – de talar om hur vi ska agera eller vad som gäller i en viss situation. De riktar sig både till privatpersoner och myndigheter.

Exempel:

- Trafikregler styr hur bilister, cyklister och fotgängare ska bete sig i trafiken.
- Hyresregler styr både hur hyresgäster och hyresvärdar ska agera, och vilka beslut hyresnämnden eller domstolar ska fatta om det blir en tvist.

En rättsregel är ofta uppbyggd enligt mallen:

Om ett visst faktum inträffar (**rättsfaktum**), **så** ska en viss konsekvens inträffa (**rättsföljd**).

- **Om** du köper en jacka i butik och upptäcker att dragkedjan är trasig, **så** kan du kräva reparation, ny vara eller pengarna tillbaka enligt konsumentköplagen.
- **Om** du är borta från gymnasiet utan giltig anledning, **så** kan frånvaron rapporteras till CSN, och studiebidraget kan dras in enligt skollagen och CSN:s regler.
- **Om** du cyklar utan belysning i mörker, **så** kan du få böter enligt trafikförordningen.
- **Om** du laddar ner och delar en film utan tillstånd, **så** kan du bli skadeståndsskyldig och dömd för upphovsrättsbrott enligt upphovsrättslagen.

Att inte ta sig rätten själv

Även om man har rätt till något får man inte själv ta saken i egna händer – det kallas självtäkt och är förbjudet.

Exempel:

- Du lämnar in din dator på reparation. När butiken säger att den inte är klar än, får du inte gå in bakom disken och ta den.
- Din cykel blir stulen, och även om du hittar den hos någon annan får du inte bara ta tillbaka den – du måste vända dig till polis eller domstol.

Exekutionstitel och verkställighet

Om motparten inte frivilligt följer en dom eller ett beslut, kan myndigheter använda exekutiv tvång för att se till att det sker. För att det ska vara möjligt krävs en exekutionstitel – t.ex. en dom från domstol eller ett beslut från Kronofogden.

Exempel:

- Du vinner en tvist om en obetald lön i domstol. Domen är en exekutionstitel som gör att Kronofogden kan driva in pengarna från arbetsgivaren.
- Ett företag döms att riva en olaglig byggnad. Domen är en exekutionstitel och kan verkställas även om företaget vägrar.

NÄR används juridik?

Juridik används i olika skeden – från att förebygga problem, till att lösa konflikter och se till att beslut följs.

1. Förebygga

Syftet är att skapa tydliga regler och avtal för att undvika missförstånd och problem innan de uppstår.

Exempel:

- Skriftligt kontrakt om villkor när man hyr eller lånar ut något (t.ex. hyra ut en cykel eller gitarr).
- Regler för skolans datoranvändning, så att elev vet vad som gäller.
- Skriftliga överenskommelser i ett UF-företag om vem som ansvarar för vad. För att främja samarbete och undvika konflikter.

2. Tolknings- eller förhandlingsfas

Här uppstår en oenighet, men man försöker reda ut den innan det blir en formell tvist.

Exempel:

- Tvist med en nätbutik om en vara som inte levererats, där man först kontaktar kundtjänst.
- Oenighet mellan hyresgäst och hyresvärd om vem som ska stå för en reparation.
- Diskussionsmöte på jobbet om hur en punkt i anställningsavtalet ska tolkas.

3. Formell konfliktlösning

Om oenigheten inte kan lösas genom samtal måste rättsregler användas i domstol eller annan instans.

Här kan anledningen vara ett brott, ett avtalsbrott eller en annan tvist.

Exempel:

- X har misshandlat Y och döms för det i domstol (brottmål).
- Tvist om betalning för ett sommarjobb avgörs i tingsrätten (tvistemål).
- Hyresgäst betalar inte hyran och blir uppsagd – hyresnämnden eller tingsrätten prövar frågan.

4. Efterspel och verkställighet

När ett beslut är fattat ska det genomföras. Det kan innebära att någon måste betala, lämna tillbaka något eller ändra sitt beteende.

Exempel:

- Kronofogden driver in en skuld efter en dom.
- En arbetsgivare betalar skadestånd efter en förlikning.
- En fällande dom i ett brottmål leder till att straffet avtjänas.

Rättskällor

I detta avsnitt har ni läst om rättsregler, nedan ska vi sammanfatta vilka dessa är och sätta de i relation till varandra.

From:

<https://juridik.kristiansen.nu/> - Juridik på gymnasiet

Permanent link:

<https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=omjuridik&rev=1756119126>

Last update: **2025/08/25 10:52**

